

čovjek (magijske čini za liječenje ljudskom kosom, noktima, dječjom mokraćom) a nisu prikazana ni vitaminska sredstva koja služe narodu za poboljšavanje ishrane ili za rekonvalescenciju.

U drugom, manjem dijelu knjige autor je opisao bolesti domaćih životinja i metode njihova liječenja. Na kraju knjige citirani su upotrebljeni, veoma brojni izvori. Njizi nedostaje rezime na stranom jeziku (njemački prijevod kazala nije dovoljan).

Djelo je važno zato što je izložilo osnovne značajke slovenske narodne medicine, a ta je medicina po svojoj vještini liječenja i izradi lijekova u mnogim slučajevima, i to ne samo kod nas, postala osnova za razvoj službene, znanstvene medicine.

Josip Miličević

EMÍLIA HORVÁTHOVÁ, CIGANI NA SLOVENSKU. Slovenská akadémia vied, Bratislava 1964, 369 str.

Pitanje etnogeneze Cigana počelo je da privlači pažnju još od onih trenutaka kada su se pojavili u Evropi. U prvom delu svoje knjige o *Ciganima u Slovačkoj* Emilia Horvathova veoma dokumentovano a ipak sažeto, izlaže najpotrebnije podatke i osnovne teorije o poreklu i imenu Cigana, ne dopuštajući da je ovako opsežna i delikatna materija udalji od naslova knjige. Tu ona izlaže i migracione puteve ovih većitih litalica po raznim evropskim zemljama. Uvodna poglavlja knjige su značajan prilog opštoj istoriji evropskih Cigana a istovremeno i korisna informacija za razumevanje porekla i načina dolaska u Slovačku onih Cigana koji su se u toku prošlih vekova kretali ovom zemljom.

Posle opšteg uvoda, autorka prelazi na Cigane u Slovačkoj. Smatra se da su se Cigani prvi put pojavili u ovoj zemlji u prvoj trećini XIII veka, posle povratka Andrije II sa krstaških pohoda. Sledeći vekovi daju više pouzdanih vesti. Iz tih se vesti može razabrati društvena organizacija nomadskih Cigana koji su živeli pod upravom poglavica svojih grupa. Svi su, međutim, potpadali pod jurisdikciju »vajde« (skraćeni oblik slovenske reči vojvoda) koji se birao iz redova plemstva. Položaj Cigana u Slovačkoj varirao je od povlastica i privilegija do represalija i nasilnih mera za stalno nastanjanje. Ciganske grupe ovoga doba bavile su se kovačkim zanatom, sviranjem, trgovinom konjima, krađom, vraćanjem i drugim zanimanjima. Najuspešnije mere kojima je bio cilj naseljavanje i asimilacija Cigana donešene su za vladavine Marije Terezije i Josifa II: ženidba se dozvoljavala samo onim Ciganima koji su regularnim zanimanjima mogli da obezbede izdržavanje porodice; ciganska su se deca davala na vaspitanje u domaće porodice, posle čega su morala da služe ili uče zanate; mladići su morali da služe vojsku gde su nastojali da ih zadrže što duže; Ciganima se zabranjivalo da se služe svojim jezikom i tajnim imenima, držanje konja i jedenje mesa od uginulih životinja; morali su se odevati kao i domaće stanovništvo; u jednom domu mogla je stanovati samo jedna porodica, a svi Cigani jednog mesta potpadali su pod jurisdikciju mesnih starešina. No, mere su se sprovodile birokratski i nasilno, a finansijski teret je trebalo da padne na vlastelu i domaće stanovništvo. Zbog toga je često dolazilo do izbegavanja obaveza i slanja lažnih izveštaja. Ali je bilo i rezultata, jer je proces asimilacije napredovao. Autorka poredje popise stanovništva u raznim okruzima Slovačke pre i posle ovih mera i utvrđuje napredak u procesu naseljavanja. Između dva rata, situacija slovačkih Cigana nije se bitno izmenila. U kapitalističkim uslovima nije bilo one društvene snage koja bi bila u stanju da izmeni primitivni život Cigana. Situacija se naročito pogoršala rasističkom diskriminacijom u toku prošlog rata.

Način života slovačkih Cigana opisuje se u veoma zanimljivom etnografskom delu knjige. Etnogeneza Cigana, koja istorijskim metodama ne može da se stavi na sasvim čvrste temelje, može se znatno razjasniti pomoću studije njihova folklora, etničkih, etnopsihičkih i jezičkih osobina. Ciganski način života i afinitet prema određenim zanimanjima ukazuje na način života njihovih predaka u prapostojbini. Zanimanja kojima su se Cigani najradije bavili otkrivaju društvenu

diferencijaciju u sistemu indijskih kasta i pokazuju da su preci Cigana u pradomovini pripadali najnižim kastama. Parije su takođe bili svirači, igrači, odgajivači konja, kovači i bavili su se uglavnom onim zanimanjima kojima se bave i današnji evropski Cigani. Ciganski afinitet prema muzici pokazuje se i u Slovačkoj. Oni su preuzeli muziku domaćeg stanovništva, ali su je menjali i interpretirali na svoj način. U ovome se poglavlju autorka ne zadržava na pitanju tzv. »ciganske lestvice«, čija bi komparativna studija mogla baciti više svetla na suštinu prvobitne ciganske muzike. U ovom poglavlju navode se pojedinci i grupe koji su se u toku vekova uzdigli na stepen pravih umetnika na feudalnim dvorovima i u narodu. U kovačkom zanatu, Cigani poznaju izvesne tehnološke procese nepoznate domaćem stanovništvu i dostižu visok stepen vladanja ovom veštinom. Mada se iscrpno zadržala na studiji ovoga zanata, autorka je malo pažnje obratila na folklor koji se veže za njega. Mitologija u vezi s njim i fetišiziranje pojedinih alata veoma su razvijeni u evropskih Cigana, pa bi uporedna studija svakako bila korisna. (Srpski Cigani su, na primer, nakovanj smatrali svetinjom, nisu dozvoljavali da se na njega sedne ili da se bilo čime opogani. Pošto im je to jedna od najvećih svetinja, domaće stanovništvo im je verovalo jedino ako se zakunu na nakovnju). Još neki zanati u Cigana imaju davnu tradiciju. Za konjarstvo autorka smatra da je nastalo još u Indiji pri prednjeazijskoj etapi lutanja. Ističe veštinu Cigana u dresuri, lečenju i poboljšanju spoljnog izgleda konja koju je koristilo i domaće stanovništvo, ali koje je nasadalo i ciganskim prevarama u trgovini konjima. Trgovci konjima su spadali u najkonzervativnije grupe slovačkih Cigana. Zatim se govori o vraćanjima, krađama i drugim nečasnim zanimanjima.

Sledeća su poglavlja posvećena načinu ishrane, odeći i stanovanju. U ovim pojavama materijalne kulture autorka utvrđuje mnoge arhaične oblike kojih nema u domaćeg stanovništva, a zatim se bavi prelaskom na moderan način ishrane pri napuštanju tradicionalnih oblika (ishrana mesom od uginulih životinja). Iz bogato ilustrovanih priloga vidi se likovna umetnost Cigana i sklonost prema pojedinim bojama pri ukrašavanju stanova, odeće ili predmeta za svakodnevnu upotrebu.

Narodna medicina slovačkih Cigana u mnogim je slučajevima bila zasnovana na govornim formulama mađijskog karaktera; njima su bile poznate i mnoge mitsko-medicinske predstave. Moć zmije u lečenju trag je starih mitskih priča o funkciji ove životinje, koja je još i danas simbol medicine u svih Indoevropljana. Dobar deo metoda lečenja zasnivao se na racionalnom i empirijskom poznavanju prirode. (npr. zamrzavanje bolesnih zuba). Bila je razvijena i fantazija o izazivačima bolesti, npr. verovanje da pred žabom ne treba otvarati usta, jer bi prekršiocu ovakve zabrane poispadali zubi. Zaštitnu ulogu pri odbrani od demona bolesti ili zlih očiju imalo je oblačenje pojedinih delova odeće naopako.

Sledi poglavlje o porodičnom i društvenom životu. Poglavlje ciganske grupe se u nomadskih Cigana nazivao *mujalo*, a u sedilačkih *čibalo*. Kao znak dostojanstva on je nosio žezlo ukrašeno mađijskim simbolima. Presuđivao je tradicionalnim koračcem. Ženski pandan poglavici bila je *Phuri daj* = stara majka, koja je poznavala mađijske formule i imala znatnu ulogu pri lečenju.

Deo knjige o veri i običajima takođe upućuje na evropske analogije. Oko rođenja, svadbe ili smrti grupisali su se mnogi običaji. Radi dobra deteta, gravidnoj ženi nije bilo dozvoljeno da vidi zeca, žabu ili zmiju. Ako bi gledala u vatru, nije se smela dodirnuti nigde po telu, jer bi dete, navodno, na tom mestu dobilo crveni pečat. Pri porođaju je *Phuri* — *daj* imala funkciju babe, tj. dobro poznate ličnosti u porođajnom ritualu evropskih naroda. Poznata su i gatanja oko budućeg pola novorođenčeta. Beli luk je bio zaštita deteta od veštica. Fatalistička verovanja u određivanje sudbine deteta pri rođenju, identična su sa takvim verovanjima drugih indoevropskih naroda. Trojstvo ciganskih mitskih bića *urmi* nalazi svoju analogiju u trojstvu helenskih moirâ, rimskih parki, germanskih nornâ ili naših sudenica. Pri krštavanju je bila naglašena uloga elemenata: vode, vatre i zemlje. Neposredan kontakt vode i zemlje (decu su krštavali u rupi izdubenoj u zemlji koju su punili vodom) imao je dalji kulturni značaj. Zemlja je tom prilikom detetu predavala svoju snagu. Ovo se verovanje sreće i u samrtnim običajima.

Naime, samrtnika bi polagali na zemlju da bi joj vratio snagu dobijenu pri rođenju i lakše izdahnuo. Gatanje oko buduće profesije deteta takođe je slično takvim gatanjima u drugih naroda. Pred dete su se stavljali određeni predmeti (muzički instrument, čekić i sl.) pa koga se predmeta dete prvo prihvati, na njemu će zasnovati i svoju profesiju.

Sklopanje bračne veze se uglavnom zasnivalo na principima endogamije koja nije bila samo rodovska, već i profesionalna. Brakovi između kovača i koritara, na primer, smatrali su se kao brakovi među Neciganima-gadžama. Uz naročite ceremonije, Neciganin je mogao biti adaptiran u ciganski rod. Brakove su sklapali veoma mladi. Kod sedilačkih Cigana bilo je poznato kupovanje žena, kao i brak na probu. Svadbeni je obred obavljao poglavica. On bi mladencima nalio u dlanove vina, podelio bi im so i hleb, pa bi ih polio vodom. So i hleb je u ciganskom jeziku sinonim braka, a u mnogih naroda to je simbol saveza i prijateljstva.

Verovali su u purifikacionu moć vatre u odbrani od negativnih posledica smrti. Haljine mrtvaca i slamu na kojoj je ležao spaljivali su. Vodu kojom su ga kupali prosipali bi na nepristupačna mesta. Vera u zagrobni život ogledala se i u sahranjivanju novca i omiljenih predmeta zajedno sa mrtvacem. Preko mrtvaca nije smela proći mačka ili koja druga životinja da se ne bi povampirio. U znak žalosti udovica je sekla kosu, a ako bi mrtvacu ostale otvorene oči, smatralo se da će umreti još neko.

Religija im je zasnovana na polidemonizmu. Najvažniji su bili demoni prirode: vatre, vode, zemlje, vetra itd. U nekim obredima naglašen je kult zemlje koju slovački Cigani i danas nazivaju svojom majkom (Terra mater u indoevropskih naroda). Autorka citira i neke mitove kosmogonske i teogonske sadržine. Poznata su im bila i dimorfna mitska bića: poluriba — polučovek, čovek sa psećom glavom itd. Verovali su u veštice, u zle oči, u apotropejsku moć konjske lobanje. Poznata im je bila i ustanova ultimogeniture. Tabuisanje imena bilo je opšte rasprostranjeno. Svako od njih imao je po tri imena od kojih je prvo tabuisano, za koje zna samo majka.

Nasuprot ovako razvijenim običajima domaće religije, nepoznati su im običaji koji potiču iz javnih ceremonija za plodnost u zemljoradničkim kulturama. Takve su običaje preuzimali samo u slučaju ako je njihovo izvođenje bilo vezano sa materijalnom korišću i dobijanjem darova.

Na kraju knjige autorka raspravlja o načinu rešenja ciganskog pitanja u uslovima socijalizma i konstatuje da su svi Cigani u Slovačkoj prešli na sedilački način života i uključili se u radni proces.

Ovo je prva studija ovakve vrste u Slovačkoj. Za nas je ona veoma zanimljiva, pošto u Cigana, kao najnovijih Indoevropljana, nalazimo mnoge arhaične pojave koje su daleko svežije od tih pojava u folkloru drugih naroda. Šteta je što autorka nije imala pri ruci i našu literaturu o Ciganima, koja je prilično iscrpna i koja bi bila od koristi i za neka ispitivanja slovačkih Cigana. Knjiga je dobro komponovana, a pisana jasnim, lepim i preciznim načinom izražavanja.

Slobodan Zečević

SEBASTIANO LO NIGRO, TRADIZIONE E INVENZIONE NEL RACCONTO POPOLARE. Istituto di Storia delle Tradizioni Popolari dell' Università di Catania. Olschki, Firenze 1964, 96 str.

Knjiga obuhvaća izbor članaka koji su djelomično već bili publicirani u drugim edicijama, a naslovi su im ovi: Oblici narodne pripovjedačke proze, Tradicija i stil u narodnoj pripovijeci, Novela o »iskušanju spola djevojke koja se prerusila u muškarca«, Novogrčke bajke.

Književne vrste (bajka, novela, basna, legenda itd.), stil i kompozicija, problem su uvijek onoga svjesnoga, humanog, koliko općega, tradicionalnog, toliko i ličnog pripovjedačeva sudioništva u stvaralačkom procesu. Više nego što bi se i vjerovalo, kaže Lo Nigro u predgovoru, narodni pripovjedač javlja se u pripovijeci kao